

Rozdział 7

DOCHOWANIE NALEŻYTEJ STARANNOŚCI NA GRUNCIE VAT W DOBIE CYFRYZACJI¹

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-182-8/7>

Dariusz Strugliński

Krajowa Administracja Skarbowa
dariusz.struglinski@interia.pl

Due diligence in the field of VAT in the age of digitization

Abstract

Purpose: The purpose of this chapter is to present the possibilities of using IT tools and databases by a taxpayer exercising due diligence. The most important circumstances that will be taken into account by tax officials in the assessment of entrepreneurs' activities in VAT settlements are presented in the document *Methodology for assessing due diligence by buyers of goods in domestic transactions*, which is why this document is presented in this chapter. Selected IT tools and databases are also discussed useful in verifying contractors and transactions.

Design/methodology/approach: To achieve the purpose, the documents published by the Ministry of Finance was used. In addition, information available on the Internet about search engines and databases was used. Information obtained during various meetings and trainings with taxpayers was also used.

Findings: Based on the analysis, it can be concluded that the taxpayer can verify the contractor and partly the transaction using publicly available databases and IT tools. For a taxpayer who wants to exercise due diligence, it is useful to know the *Methodology* and know about the available sources of information and how to use them.

Keywords: due diligence, taxpayer, ruling, tax authority, digitization.

¹ Prezentowane w publikacji stanowisko nie stanowi opinii KAS, lecz wyłącznie opinię jej autora.

Sugerowane cytowanie:

Strugliński, D. (2023). Dochowanie należytej staranności na gruncie VAT w dobie cyfryzacji. W: E. Małecka-Ziembińska (red.), *Oszustwa związane z VAT w dobie pandemii i cyfryzacji gospodarki* (s. 135–157). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-182-8/7>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

Wstęp

W dniu 25 kwietnia 2018 r. Ministerstwo Finansów opublikowało *Metodykę w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych* (dalej *Metodyka*). Dokument został opracowany przy udziale przedstawicieli strony społecznej w trakcie konsultacji trwających od września 2017 r.

Celem *Metodyki* było (MF, 2018a):

- wprowadzenie wspólnych dla Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) wskazań oceny dochowania przez podatnika należytej staranności,
- określenie, co KAS powinna badać w pierwszej kolejności, uwzględniając realne możliwości podatników (co do weryfikacji kontrahentów),
- zwiększenie pewności obrotu krajowego i przejrzystości działań KAS.

Metodyka, zgodnie z przyjętymi podczas jej tworzenia założeniami, ulega zmianom. Pierwsza modyfikacja nastąpiła w 2021 r.

Dochowanie należytej staranności przez podatników ma istotne znaczenie dla określenia zobowiązania podatkowego w VAT. W konsekwencji *Metodyka*, która skierowana jest do pracowników KAS, stanowi jednocześnie cenne źródło informacji dla przedsiębiorców. Podatnicy dowiadują się, jakie okoliczności dotyczące kontrahenta oraz transakcji należy weryfikować, jeżeli chcą dochować należytej staranności.

Celem rozdziału jest przybliżenie genezy *Metodyki* i wskazanie kryteriów branych pod uwagę przez organy podatkowe przy ocenie dochowania należytej staranności. Z uwagi na fakt, że pandemia COVID-19 znacząco przyspieszyła transformację cyfrową wszystkich obszarów życia, podjęta zostanie również próba określenia wpływu cyfryzacji na działania, jakie może czy też powinien podjąć przedsiębiorca, aby dochować należytej staranności, a w konsekwencji uniknąć zarzutu, że wiedział lub powinien był wiedzieć, że uczestniczy w oszustwie podatkowym. Podane zostaną także przykładowe narzędzia (np. bazy danych) przydatne w weryfikacji kontrahenta lub transakcji krajowych. Udzielona zostanie również odpowiedź na pytanie, czy dostępne narzędzia informatyczne w równym stopniu umożliwiają weryfikację kryteriów formalnych i transakcyjnych.

1. Oszustwa podatkowe, nieświadomi ich uczestnicy i należyta staranność jako czynnik wpływający na rozliczenie w VAT

Oszustwa związane z VAT stały się problemem ogólnoeuropejskim i stanowią jedno z istotnych zagrożeń dla budżetów państw w Europie. Zarówno w Polsce, jak i w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej od lat można obserwować

zjawisko wykorzystywania mechanizmów VAT do uzyskiwania niezgodnych z prawem korzyści. Walka z oszustwami podatkowymi stanowi jeden z ważnych celów zarówno rządów państw członkowskich UE, jak i instytucji UE. Temat walki z oszustwami podatkowymi pojawiał się wielokrotnie na przestrzeni ostatnich lat w dokumentach Komisji Europejskiej.

Przykładem tego typu opracowań może być *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Plan działania zakładający poprawę skuteczności walki z oszustwami podatkowymi i uchylaniem się od opodatkowania* z 6 grudnia 2012 r. Tezy w nim zawarte potwierdzają, że oszustwa podatkowe i uchylanie się od opodatkowania to złożony problem, wymagający skoordynowanego i wielokierunkowego podejścia. Wyzwania stojące przed państwami mają zasięg globalny i żadne państwo członkowskie nie jest w stanie stawić tym wyzwaniom czoła w pojedynkę. *Komunikat* zawiera plan działania i wskazuje środki, które mogą być wykorzystane do walki z oszustwami (Komisja Europejska, 2012). Oszustwa związane z VAT oraz luka VAT były także przedmiotem rozważań w dokumencie opracowanym przez Dyрекcję Generalną ds. Podatków i Unii Celnej (TAXUD) Komisji Europejskiej *The concept of Tax Gaps Report III: MTIC Fraud Gap estimation methodologies*, opublikowanym 13 listopada 2018 r. (European Commission, 2018). Również w rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 26 marca 2019 r. w sprawie przestępstw finansowych, uchylania się od opodatkowania i unikania opodatkowania zawarto szereg uwag dotyczących m.in. zwalczania oszustw podatkowych i współpracy administracyjnej w zakresie VAT (Rezolucja, 2019).

Popularną formą oszustwa związanego z VAT jest karuzela podatkowa. Może w niej uczestniczyć od kilku do kilkudziesięciu, a nawet kilkuset podmiotów, zarówno z Polski, innych państw UE, jak i z państw trzecich.

Pojęcie należytej staranności pojawia się na gruncie wielu podatków, w tym VAT. Dochowanie należytej staranności w VAT jest szczególnie ważne, ponieważ wpływa na podstawowe prawo podatnika VAT, jakim jest możliwość dokonania obniżenia podatku należnego o podatek naliczony, tj. na możliwość odliczenia VAT. Kwestia dochowania należytej staranności jest tym bardziej istotna, gdyż w oszustwach związanych z VAT, a w oszustwach karuzelowych w szczególności, mogą brać udział podatnicy nienależący do zorganizowanych grup przestępczych, którzy nieświadomie uczestniczą w transakcjach będących oszustwem podatkowym (Mielniczuk-Stelmach, 2017, s. 130).

Z obszernego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) i krajowych sądów administracyjnych wynika, że podatnik może zostać pozbawiony prawa do odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego, jeśli organy podatkowe wykażą na podstawie obiektywnych okoliczności, że podatnik wiedział lub powinien był wiedzieć, iż jego dostawca dopuścił się naruszenia przepisów o VAT. Z bogatego orzecznictwa TSUE warto przywołać m.in. wyroki:

- z dnia 12 stycznia 2006 r. w sprawach połączonych C-354/03, C-355/03 i C-484/03 Optigen Ltd, Fulcrum Electronics Ltd., Bond House Systems Ltd. (Wyrok TSUE, 2006a),

- z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawach połączonych C-439/04 i C-440/04 Axel Kittel i Recolta Recycling SPRL (Wyrok TSUE, 2006b),
- z dnia 27 września 2007 r. w sprawie C-409/04 Teleos plc i in. (Wyrok TSUE, 2007),
- z dnia 21 października 2012 r. w sprawach połączonych C-80/11 i C-142/11 Mahagében i Dávid (Wyrok TSUE, 2012),
- z dnia 18 grudnia 2014 r. w sprawie C-131/13 Italmoda (Wyrok TSUE, 2014),
- z dnia 22 października 2015 r. w sprawie C-277/14 Stehcamp (Wyrok TSUE, 2015).

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem TSUE organy podatkowe powinny odmówić prawa do odliczenia, jeżeli zostanie udowodnione na podstawie obiektywnych przesłanek, że prawo to jest stosowane w celach wiążących się z przestępstwem lub nadużyciem. Skoro podatnik wiedział lub powinien był wiedzieć, że nabywając towar czy usługę, uczestniczył w transakcji wykorzystanej do popełnienia oszustwa w zakresie podatku od towarów i usług, powinien zostać uznany za osobę biorącą udział w tym oszustwie. Wówczas zastosowanie znajdują przepisy art. 86 ust. 1, art. 86 ust. 2 pkt 1 lit. a, art. 88 ust. 3a pkt 4 lit. a Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Ustawa, 2004; również: ustawa o VAT), pozbawiające podatnika prawa do odliczenia podatku naliczonego. Co istotne, zarówno w orzeczeniach TSUE, jak i w przepisach prawa krajowego brak było jasnych wskazań, jakie czynności podjęte przez podatnika będą w sposób jednoznaczny świadczyły o dochowaniu należytej staranności.

2. Wybrane działania zmierzające do zwiększenia pewności obrotu krajowego przed publikacją *Metodyki*

Z uwagi na fakt, że oszustwa związane z VAT powszechnie występowały w krajach UE, w tym w Polsce, administracja skarbowa podejmowała różnego rodzaju działania zmierzające do zwiększenia pewności obrotu krajowego.

Przykładem tego typu działań może być projekt uruchomiony przez Ministerstwo Finansów w 2014 r. pod nazwą „List ostrzegawczy” (Komitet Podatkowy Pracodawców RP, 2014). Zakładał on, że uczciwi przedsiębiorcy powinni być informowani o mechanizmach przestępstw podatkowych. Informacje zawarte w liście ostrzegawczym pozwoliłyby przedsiębiorcy uniknąć nieświadomego uwikłania w oszustwo podatkowe. Cel miał być osiągnięty poprzez wskazanie w liście mechanizmu przestępstwa podatkowego w danej branży, np. oszustwa karuzelowego. Projekt zakładał konieczność szybkiego informowania przedsiębiorców o zagrożeniu związanym z pojawiającymi się w różnych branżach oszustwami w zakresie VAT. Przedsiębiorcy powinni być świadomi, że niezbędne środki

ostrożności (wykazanie należytej staranności) powinni podjąć, zanim dokonają określonej transakcji. Uchroni to ich przed uwikłaniem się w oszustwo VAT (MF, 2014a). Dzięki listom ostrzegawczym, mających formę komunikatu o zaobserwowanych w danej branży mechanizmach przestępstw podatkowych, przedsiębiorcy uświadamialiby sobie ryzyko uwikłania się w nadużycia związane z VAT (Mazur, 2014). Pierwszy list ostrzegawczy do przedsiębiorców, opublikowany 25 sierpnia 2014 r., informował o zagrożeniu oszustwami w zakresie VAT zidentyfikowanymi w obrocie elektroniką (MF, 2014a). Dokument ten był skierowany do wszystkich podatników VAT dokonujących obrotu towarami z branży elektronicznej. List miał charakter wyłącznie informacyjny – jak jednoznacznie wskazano, nie był źródłem praw i obowiązków. W treści listu zawarto syntetyczny opis mechanizmu oszustwa z udziałem znikającego podatnika w branży elektronicznej. Wymieniono również charakterystyczne, najczęściej powtarzające się cechy transakcji wykorzystywanych w procederze oszustwa, zaznaczając jednocześnie, że pojedyncze cechy wymienione w liście nie muszą automatycznie stanowić przejawu oszustwa. Podano m.in. następujące cechy (MF, 2014a):

- „– dostawcą jest nowo powstała firma, z najniższym kapitałem zakładowym, a jej właścicielem lub reprezentantem jest osoba bez doświadczenia w branży, często obcokrajowiec (pochodzący z krajów trzecich, spoza UE),
- podmiot, szczególnie przy dużej skali działalności, zgłasza siedzibę firmy pod adresem, pod którym brak jest oznak prowadzenia działalności gospodarczej (tzw. wirtualne biuro) lub w wynajętym lokalu mieszkalnym,
- dostawcy i odbiorcy w łańcuchu dostaw często zmieniają się bez żadnego ekonomicznego uzasadnienia (pojawiają się nowe firmy, ponownie uruchamiane są przedsiębiorstwa po zmianach udziałowców),
- występuje «odwrócony łańcuch obrotu». Na normalnie funkcjonującym rynku zazwyczaj towar sprzedawany jest od producenta, poprzez duże hurtownie i następnie mniejszych dystrybutorów, do sprzedawcy detalicznego. W obrocie dokonywanym z zamiarem oszustwa w VAT towar jest sprzedawany przez szereg mniejszych podmiotów do dużych dystrybutorów, którzy dokonują wywozu tego towaru poza granice RP,
- towary są oferowane w dużych ilościach, a partie towarów z reguły nie są dzielone,
- towary mają wysoką wartość, często ich cena jednostkowa jest niższa od ceny rynkowej,
- dostawca nie dąży do zawarcia kontraktu handlowego przewidującego dłuższą współpracę,
- towary często nie są ubezpieczane mimo ich wysokiej wartości,
- organizatorzy procederu bez wyraźnego powodu wskazują, od kogo towar można (trzeba) kupić, albo komu można (należy) towar sprzedać”.

Dzięki tej wiedzy przedsiębiorca mógł przedsięwziąć odpowiednie środki ostrożności – podjąć czynności potwierdzające dochowanie należytej staranności. Ministerstwo Finansów i Ministerstwo Gospodarki zachęcały w komunikacie

do zachowania szczególnej ostrożności i staranności przy podejmowaniu decyzji handlowych (MF, 2014a).

Na stronie Ministerstwa Finansów opublikowano podobne komunikaty:

- z 13 listopada 2014 r. – *List do podatników VAT ws. zagrożenia oszustwami w obrocie paliwami* (MF, 2014b),
- z 9 maja 2016 r. – *List ostrzegawczy ws. wyłudzenia VAT w obrocie olejem rzepakowym* (MF, 2016).

3. Konsultacje społeczne i opracowanie finalnego dokumentu *Metodyki*

Ministerstwo Finansów w 2017 r., uwzględniając liczne postulaty przedsiębiorców, dążąc do ochrony uczciwych podatników i zwiększenia pewności obrotu krajowego i przejrzystości działań KAS, podjęło działania zmierzające do opracowania dokumentu, który byłby swego rodzaju drogowskazem zarówno dla urzędników, jak i dla podmiotów gospodarczych w zakresie należytej staranności. Dokument miał zawierać możliwie kompletną i precyzyjną listę przesłanek należytej staranności po stronie nabywcy w transakcjach krajowych. Spełnienie tych przesłanek w momencie zawierania transakcji chroniłoby podatników przed zakwestionowaniem przez administrację skarbową prawa do odliczenia podatku (Minister Finansów, 2019). Opracowanie jasnych i precyzyjnych wytycznych dla przedsiębiorców, które określałyby, jakie działania muszą podjąć, aby zachować należytą staranność, było również przedmiotem interpelacji poselskiej nr 11813 z dnia 6 kwietnia 2017 r. Jakuba Kuleszy (2017). W odpowiedzi na tę interpelację z dnia 11 maja 2017 r. wskazano, że propozycja zasługuje na szczególną uwagę. Dzięki takiej liście uczciwi przedsiębiorcy wiedzieliby, jakie czynności mieliby podjąć, aby nie być narażonymi na ryzyko zakwestionowania im przez organy podatkowe prawa do odliczenia VAT. Poinformowano również, że w resorcie finansów trwają prace zmierzające do wypracowania takiej listy (Minister Rozwoju i Finansów, 2017).

Do konsultacji społecznych, które rozpoczęły się we wrześniu 2017 r., zgłosiło się 69 podmiotów. Powołany został zespół roboczy, w skład którego wchodziłi przedstawiciele Ministerstwa Finansów i KAS oraz strona społeczna, licząca 12 podmiotów. Przedstawicielami strony społecznej były (Malinowski, 2017).

- MDDP Michalik Dłuska Dziedzic i Partnerzy,
- Rada Podatkowa Lewiatan,
- Związek Importerów i Producentów Sprzętu Elektrycznego i Elektronicznego Branży RTV i IT „Cyfrowa Polska”,
- Związek Pracodawców Business Centre Club,

- Kancelaria Ożóg Tomczykowski,
- POLBISCO Stowarzyszenie Polskich Producentów Wyrobów Czekoladowych i Cukierniczych,
- Polska Izba Handlu,
- Polska Organizacja Handlu i Dystrybucji,
- Polska Izba Paliw Płynnych,
- Polskie Towarzystwo Gospodarcze,
- Pracodawcy RP,
- Podkarpacki Klub Biznesu.

Warto wskazać, że konsultacje podatkowe, to nowa forma dialogu między Ministerstwem Finansów a przedsiębiorcami, wprowadzona zarządzeniem Ministra Rozwoju i Finansów w sprawie konsultacji podatkowych (Zarządzenie, 2017). Umożliwia ona dyskusję z przedsiębiorcami nad ważnymi problemami prawnymi przed wydaniem objaśnień lub interpretacji ogólnej. Konsultacje społeczne pozwalają na wypracowanie wspólnego stanowiska w istotnych sprawach w drodze kompromisu zawieranego między Ministerstwem Finansów a przedsiębiorcami.

W wyniku konsultacji ze stroną społeczną w listopadzie 2017 r. powstał wstępny projekt dokumentu. 25 kwietnia 2018 r. Ministerstwo Finansów opublikowało dokument pt. *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*, który stanowi zbiór wskazówek dla organów podatkowych przy ocenie dochowania należytej staranności przez podatników VAT (MF, 2018b).

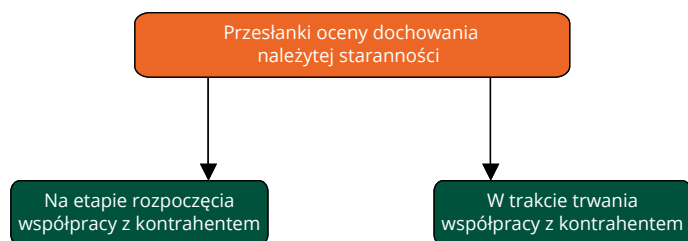
4. *Metodyka* jako katalog okoliczności branych pod uwagę przy ocenie dochowania należytej staranności przez przedsiębiorców

Metodyka jest narzędziem wykorzystywanym przy dokonywaniu oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych. Określa najistotniejsze okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przy ocenie zachowania podatników, którzy:

- sami nie dopuścili się oszustwa w zakresie VAT oraz
- nie wiedzieli, że transakcja, w wyniku której nabyli towar, służy oszustwu w zakresie VAT.

Tego typu założenie jest istotne z punktu widzenia przydatności *Metodyki* wyłącznie dla podatników uczciwych, którzy nie byli świadomymi uczestnikami oszustwa w VAT.

Metodyka dotyczy transakcji krajowych udokumentowanych fakturą z podaną kwotą VAT. Wskazuje, że dla dochowania należytej staranności podatnik powinien zweryfikować swojego kontrahenta i okoliczności transakcji z nim zawieranej. W związku z większym ryzykiem braku dochowania należytej staranności w przypadku transakcji z nowym kontrahentem wprowadzono rozróżnienie na przesłanki oceny na etapie rozpoczęcia współpracy z kontrahentem oraz w trakcie trwania współpracy (rysunek 1).

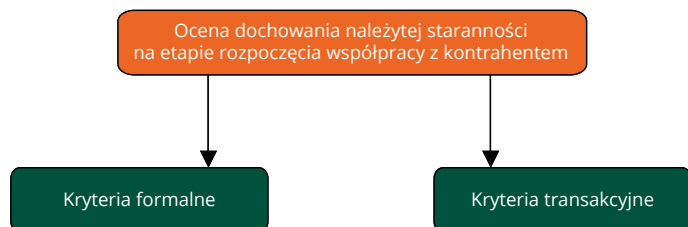

Rysunek 1. Podział przesłanek oceny dochowania należytej staranności z uwagi na etap współpracy z kontrahentem

Źródło: opracowanie własne.

Rozumienie rozpoczęcia współpracy jest szersze, niż przyjmuje się potocznie, gdyż za rozpoczęcie współpracy z kontrahentem uznaje się również sytuację, w której transakcja jest zawierana z podmiotem, z którym podatnik zawierał już wcześniej transakcje, lecz nowe transakcje będą dotyczyły towarów nieobjętych dotychczas branżą lub profilem działalności tego podmiotu i nienabywanych dotychczas od niego przez podatnika.

Z perspektywy dochowania należytej staranności na etapie rozpoczęcia współpracy istotna jest weryfikacja zarówno kryteriów formalnych, jak i transakcyjnych (rysunek 2).

Rysunek 2. Kryteria brane pod uwagę przy ocenie dochowania należytej staranności na etapie rozpoczęcia współpracy z kontrahentem

Źródło: opracowanie własne.

Jako kryteria formalne *Metodyka* wymienia (MF, 2018b, s. 3):

- brak rejestracji kontrahenta w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS) lub Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) – jeśli rejestracja w KRS lub CEIDG jest wymagana w przypadku kontrahenta,
- kontrahent nie jest zarejestrowany jako czynny podatnik VAT – nabywca może to zweryfikować przez usługę „Sprawdzenie statusu podmiotu VAT”, dostępną na Portalu Podatkowym lub poprzez złożenie wniosku do właściwego naczelnika urzędu skarbowego,
- kontrahent jest w momencie transakcji wpisany do prowadzonego przez Szefa KAS wykazu podmiotów, które zostały wykreślone przez naczelnika urzędu skarbowego z rejestru jako podatnicy VAT lub które nie zostały zarejestrowane przez naczelnika urzędu skarbowego, na podstawie art. 96 ust. 4a ustawy o VAT;
- kontrahent nie posiada lub – mimo żądania podatnika – nie przedstawił wymaganych koncesji i zezwoleń dotyczących towarów będących przedmiotem planowanych transakcji,
- osoby zawierające umowę lub dokonujące transakcji nie posiadają umocowania do działania w imieniu kontrahenta – podatnik może przykładowo zweryfikować umocowanie osób upoważnionych do udzielenia pełnomocnictw w imieniu kontrahenta na podstawie danych z KRS lub CEIDG.

Ministerstwo Finansów podkreśla, że przy ocenie dochowania należytej staranności ważne jest, czy:

- rejestracja kontrahenta, który w momencie transakcji figurował w wykazie podmiotów wykreślonych z rejestru czynnych podatników VAT, została przywrócona w późniejszym okresie,
- kontrahent, który w momencie zawarcia transakcji nie był wpisany do rejestru czynnych podatników VAT, w późniejszym okresie został do tego rejestru wpisany.

Analizując rozkład zagadnień w *Metodyce*, można zauważyć, że znacznie więcej miejsca poświęcono na wskazanie kryteriów transakcyjnych, których weryfikacja może mieć istotne znaczenie dla oceny dochowania należytej staranności przez podatnika. Kryteria transakcyjne obejmują następujące okoliczności (MF, 2021):

- transakcja została przeprowadzona bez ryzyka gospodarczego,
- podatnik dokonał płatności gotówką lub skorzystał z obniżenia ceny w przypadku płatności gotówką, gdy wartość transakcji przekraczała wartość określoną w art. 19 Ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Ustawa, 2018),
- podatnik, mimo ciężącego na nim obowiązku dokonania zapłaty za towar na rachunek bankowy znajdujący się na tzw. białej liście, dokonał płatności na rachunek spoza tej listy,
- podatnik zapłacił za towar przelewem na dwa odrębne rachunki bankowe, rachunek podmiotu trzeciego lub rachunek zagraniczny,

- podatnik, mimo ciężącego na nim obowiązku zapłaty w ramach mechanizmu podzielonej płatności, zapłacił kontrahentowi bez zastosowania tego mechanizmu,
- cena towaru oferowanego podatnikowi przez kontrahenta znacząco odbiegała od ceny rynkowej bez ekonomicznego uzasadnienia,
- podatnik nabył od kontrahenta towary, które należą do innej branży niż ta, w której działa kontrahent i których dotychczas podatnik od niego nie nabywał, a zmiana profilu działalności kontrahenta nie ma uzasadnienia ekonomicznego,
- podatnik nie przeanalizował posiadanych dokumentów urzędowych kontrahenta, które zawierają oczywiste nieprawidłowości,
- kontakt z kontrahentem lub osobą go reprezentującą nie był odpowiedni dla okoliczności danej transakcji,
- kontrahent posiadał siedzibę lub miejsce prowadzenia działalności gospodarczej pod adresem, pod którym brak było oznak prowadzenia działalności gospodarczej,
- wymagany przez kontrahenta od podatnika termin płatności był krótszy niż termin płatności oferowany przez innych dostawców z tej samej branży bez ekonomicznego uzasadnienia,
- transakcja została zawarta na warunkach znacznie odbiegających od tych, które uznawane były w danej branży za gwarantujące bezpieczeństwo obrotu,
- kontrahent dostarczał towary niezgodne z wymaganiami jakościowymi określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego,
- transakcja pomiędzy podatnikiem a kontrahentem nie była udokumentowana umową, zamówieniem lub innym potwierdzeniem warunków tej transakcji,
- kontrahent będący spółką kapitałową dysponował kapitałem zakładowym niewspółmiernie niskim w stosunku do okoliczności transakcji,
- kontrahent nie posiadał zaplecza organizacyjno-technicznego odpowiedniego do rodzaju i skali prowadzonej działalności gospodarczej,
- kontrahent nie ma strony internetowej (lub nie jest obecny w mediach społecznościowych) z informacjami odpowiednimi do skali prowadzonej działalności, mimo że jest to przyjęte w danej branży.

Kryteria wskazane w *Metodyce* zostały opracowane na bazie wykrytych przez administrację skarbową oszustw związanych z VAT, w których mogli uczestniczyć przedsiębiorcy nieświadomi oszukańczego charakteru transakcji, oraz uwag zgłoszonych przez stronę społeczną. Uzasadnienie dla tych kryteriów można również dostrzec, analizując orzeczenia krajowych sądów administracyjnych, które wielokrotnie wypowiedziały się na temat oszustw w zakresie VAT i weryfikowały ocenę organów podatkowych dochowania należytej staranności przez podatników (Wyrok NSA, 2022).

Metodyka nie dotyczy jednak wyłącznie przypadków sprawdzania kontrahenta na etapie szeroko rozumianego rozpoczęcia współpracy z kontrahentem. Ryzyko nieświadomego udziału przedsiębiorców w transakcjach będących oszustwem

podatkowym może pojawić się także w przypadku kontynuacji współpracy gospodarczej z kontrahentem. Temu zagadnieniu poświęcono odrębną część dokumentu. Kontynuacja współpracy z kontrahentem wiąże się z mniejszym ryzykiem nieświadomego udziału w oszustwie podatkowym i dlatego w *Metodyce* kwestia dochowania należytej staranności na tym etapie oceniana jest odmiennie niż przy nawiązaniu współpracy gospodarczej. Z perspektywy przedsiębiorcy istotne jest dostosowanie należytej staranności do już istniejącej relacji gospodarczej. W sytuacji kontynuacji współpracy z kontrahentem ważnym czynnikiem przy ocenie dochowania należytej staranności jest zmiana – bez ekonomicznego uzasadnienia – dotychczasowych zasad współpracy. Przykładem takiej zmiany może być zmniejszenie kapitału zakładowego, zwolnienie wszystkich pracowników czy wykreślenie firmy z rejestru podatników VAT. Ministerstwo Finansów zaleca, aby niezwłocznie zweryfikować kryteria formalne w przypadku zaistnienia okoliczności transakcyjnych wzbudzających wątpliwości podatnika co do rzetelności jego kontrahenta. W *Metodyce* znalazła się również część dotycząca oceny dochowania należytej staranności przez podatnika w razie płatności przy wykorzystaniu mechanizmu podzielonej płatności.

W dokumencie wskazano także, że organy podatkowe uznają, że dochowano należytej staranności, jeżeli:

- płatność na rzecz dostawcy towaru została zrealizowana przy wykorzystaniu mechanizmu podzielonej płatności,
- podatnik pozytywnie zweryfikował przesłanki formalne,
- nie zachodzą inne okoliczności, które w sposób jednoznaczny mogłyby wskazywać na brak dochowania należytej staranności.

Metodyka podlega aktualizacji m.in. z uwagi na zmiany w przepisach prawa, w celu dostosowania jej treści do potrzeb KAS albo gdy na taką konieczność wskazuje praktyka życia gospodarczego. Obowiązującą obecnie wersję *Metodyki* zaktualizowano w 2021 r. (MF, 2021). Została ona poszerzona o kryteria transakcyjne związane z:

- dokonaniem przez podatnika płatności na rachunek bankowy nieznajdujący się na białej liście, pomimo takiego obowiązku,
- dokonaniem przez podatnika, pomimo ciężącego na nim obowiązku, zapłaty kontrahentowi bez zastosowania mechanizmu podzielonej płatności,
- nieprzeanalizowaniem przez podatnika posiadanych dokumentów urzędowych kontrahenta, które zawierają oczywiste nieprawidłowości.

Rozszerzono również zakres weryfikacji transakcji, np. gdy utrudniony jest kontakt z kontrahentem (MF, 2021).

Opisując *Metodykę*, należy podkreślić, że:

- nie ma ona mocy ochrony prawnej dla podatników, lecz stanowi jedynie zbiór wskazówek dla pracowników organów podatkowych – nie ma statusu objaśnień

- podatkowych, o których mowa w art. 14a § 1 pkt 2 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Ustawa, 1997),
- dokument ten został skierowany do organów podatkowych, ale jego upublicznienie powoduje, że może być traktowany jako instrukcja właściwego weryfikowania kontrahentów – zawiera usystematyzowany katalog najważniejszych okoliczności branych pod uwagę przez organy podatkowe w ocenie działalności przedsiębiorców przy rozliczeniach VAT,
 - okoliczności określone w *Metodyce* nie mają charakteru zamkniętego – organy podatkowe mogą uwzględniać wszystkie okoliczności niezbędne dla oceny dochowania przez podatnika należytej staranności oraz ustalenia stanu faktycznego transakcji,
 - każda sytuacja jest rozpatrywana przez organ podatkowy na tle całokształtu okoliczności towarzyszących danej transakcji gospodarczej, a ocena organu podatkowego, zgodnie z art. 191 Ordynacji podatkowej, dokonywana jest na podstawie całego zebranego materiału dowodowego,
 - jeśli podatnik nie podejmie działań opisanych w *Metodyce*, nie traci automatycznie prawa do odliczenia VAT; podatnik może wykazywać, że dochował należytej staranności przy zawieraniu transakcji w dowolny sposób (MF, 2021).

Ponadto *Metodyka* nie zmienia dotychczasowych zasad w zakresie postępowania dowodowego, nie nakłada na podatników nowych obowiązków, wpisuje się jedynie w działania mające na celu ochronę uczciwych podatników (MF, 2017).

5. Cyfryzacja a działania przedsiębiorcy w celu dochowania należytej staranności

Analizując możliwości przedsiębiorcy zabezpieczenia się przed konsekwencjami podatkowymi nieświadomego udziału w oszustwie związanym z VAT, warto zbadać wpływ cyfryzacji na działania, jakie podatnik może lub powinien podjąć, aby dochować należytej staranności. Jest to szczególnie istotne, gdyż narzędzia cyfrowe odgrywają coraz większą rolę w życiu społecznym i gospodarczym, a wzrost ich znaczenia można było zaobserwować w czasie pandemii COVID-19.

W 2020 r. wprowadzono w Polsce wiele obostrzeń, których celem było m.in. zahamowanie rozprzestrzeniania się wirusa oraz ochrona życia i zdrowia obywateli. Przykładem takich działań było ograniczenie działalności galerii handlowych, zamknięcie restauracji, kawiarni, barów. Przed pandemią COVID-19 przedsiębiorcy, kierując się wskazówkami zawartymi m.in. w *Metodyce*, mogli mieć opracowane procedury weryfikacji zarówno kontrahenta, jak i transakcji. Procedury te mogły bazować na informacjach pozyskiwanych od kontrahenta podczas spotkań,

ogłędzinach zaplecza technicznego, wizytach w pomieszczeniach należących do kontrahenta (biurowych, produkcyjnych, magazynowych). Podczas osobistych spotkań z kontrahentem lub jego przedstawicielami możliwe było sprawdzenie tożsamości osób i posiadania przez nich stosownych upoważnień czy pełnomocnictw. Spotkania biznesowe były częste i powszechnie wykorzystywane do załatwiania różnych spraw związanych z transakcjami gospodarczymi.

Pandemia COVID-19 wywarła wpływ na wiele aspektów gospodarki. Miała również wpływ na dochowanie należytej staranności w sposobie weryfikacji kontrahenta i transakcji. Ta ekstremalna sytuacja (m.in. dla przedsiębiorców) spowodowała, że znacznie wzrosła rola informacji możliwych do pozyskania bez kontaktu osobistego czy przemieszczania się. Nie oznacza to bynajmniej, że dochowanie należytej staranności okazało się niemożliwe bądź że konieczne stało się skorzystanie z profesjonalnej (zewnętrznej) obsługi w zakresie sprawdzenia kontrahenta czy transakcji.

Przed opisaniem możliwości wykorzystania baz danych dostępnych online do weryfikacji kontrahenta i niektórych elementów transakcji, a w konsekwencji do dochowania należytej staranności, celowe jest przybliżenie pojęcia białego wywiadu.

W polskim ustawodawstwie brak jest definicji takich pojęć jak: biały wywiad, wywiad źródeł jawnych, wywiad jawnoźródłowy (*open source intelligence*, OSINT), infobrokering czy otwarte źródła informacji. Definicje te można znaleźć w literaturze przedmiotu. Przykładowo biały wywiad to analiza informacji z legalnie dostępnych źródeł, najbardziej bezpieczna i przyjazna forma docierania do tajemnic (Mroziewicz, 2007). Biały wywiad polega na poszukiwaniu, pozyskiwaniu, ocenie, analizie, przetwarzaniu i wykorzystywaniu informacji ze źródeł otwartych. Źródła otwarte mogą być bezpłatne lub komercyjne, dokumentalne lub osobowe (Cisek, 2020). Krzysztof Liedel i Tomasz Serafin uważają, że informacja jawnoźródłowa obejmuje ciąg danych, które pochodzą z jednego jawnego źródła lub więcej. Dane te podlegają procesowi ewaluacji z uwzględnieniem czasu publikacji informacji oraz ich zawartości (Liedel i Serafin, 2011, s. 51). Justyna Trzeciakowska (2019) definiuje OSINT jako zbiór technik, metod i narzędzi służących pozyskiwaniu danych i informacji ze źródeł jawnych, do których dostęp może mieć każdy obywatel. Zwraca jednocześnie uwagę, że jawność zasobów informacyjnych nie oznacza, że pozyskanie zawartych w nich informacji jest proste i oczywiste dla przeciętnego użytkownika (Trzeciakowska, 2019, s. 53). Od dawna przedsiębiorcy wykorzystują wywiad gospodarczy w celu zminimalizowania ryzyka utraty zainwestowanych w prowadzenie działalności środków finansowych, m.in. poprzez weryfikację rzetelności i wiarygodności kontrahentów. Umożliwia on świadome podejmowanie decyzji biznesowych przy zachowaniu odpowiedniego bezpieczeństwa. Wywiad gospodarczy bazuje przede wszystkim na OSINT – informacje w ten sposób pozyskiwane mogą stanowić ponad 90% danych (Radziszewski, b.d.). Istnieje wiele źródeł informacji (białego wywiadu), które mogą być wykorzystane przez przedsiębiorców do sprawdzenia kontrahenta, a w konsekwencji mogą wpływać na dochowanie należytej staranności.

Metodyka w części dotyczącej kryteriów formalnych wskazuje, jakie dane przedsiębiorca, który chce dochować należytej staranności, powinien zweryfikować. Przykładowo ważne jest sprawdzenie, czy kontrahent jest zarejestrowany w KRS lub w CEIDG oraz jako czynny podatnik VAT. Weryfikacji takiej można dokonać poprzez pozyskanie od kontrahenta dokumentów potwierdzających te okoliczności. Dokumenty te zazwyczaj są przekazywane podczas spotkań biznesowych bądź przesyłane za pośrednictwem operatora pocztowego lub elektronicznie. Mogą się jednak pojawić wątpliwości co do aktualności czy też wiarygodności dokumentów. Kontrahent mógł np. przedłożyć odpisy dokumentów potwierdzających stan sprzed kilku lat lub przedstawić fałszywe dokumenty. Na ryzyko związane z rzekomo urzędowymi dokumentami, które zawierają oczywiste nieprawidłowości, wskazano w uaktualnionej *Metodyce* (MF, 2021).

Weryfikacji danych rejestracyjnych kontrahenta można dokonać online, dysponując dostępem do internetu – za pośrednictwem wyszukiwarek dostępnych na stronach internetowych: CEIDG², KRS³ czy Podatki.gov.pl⁴.

KRS można przeszukiwać również poza stroną oficjalną, korzystając z wyszukiwarek dostępnych m.in. na stronach: Infoveriti.pl⁵, Rejestr.io⁶ lub ALEO.com⁷. Możliwe jest także sprawdzenie polskich organizacji pozarządowych (*non-government organization*, NGO) – stowarzyszeń i fundacji za pomocą wyszukiwarki dostępnej na portalu Ngo.pl⁸.

W przypadku kontrahenta prowadzącego działalność w formie spółki osobowej, nazwanej spółką cywilną, możliwe jest dokonanie weryfikacji za pomocą krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, zwanego rejestrem REGON⁹. Natomiast sprawozdanie finansowe przedsiębiorcy prowadzącego działalność w formie spółki prawa handlowego można sprawdzić w przeglądarce dokumentów finansowych dostępnej na stronie internetowej KRS¹⁰. Z przeglądarki może korzystać bezpłatnie każdy. Możliwe jest wyszukanie i pobranie dokumentu finansowego podmiotu wpisanego do rejestru przedsiębiorców KRS. Wymaga to podania numeru KRS podmiotu. Istotne z punktu widzenia podatnika jest to, że aby wyszukiwać dokumenty finansowe, nie trzeba mieć konta w systemie.

Sprawdzenie, czy kontrahent jest czynnym, zwolnionym, czy niezarejestrowanym podatnikiem VAT, umożliwia wyszukiwarka dostępna na stronie Podatki.gov.pl¹¹.

² <https://prod.ceidg.gov.pl/CEIDG/CEIDG.Public.UI/Search.aspx>

³ <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>

⁴ <https://www.podatki.gov.pl/wykaz-podatnikow-vat-wyszukiwarka>

⁵ <http://www.infoveriti.pl/>

⁶ <https://rejestr.io/organizacje>

⁷ <https://aleo.com/pl/funkcje/baza-firm/wyszukiwarka-krs>

⁸ <https://spis.ngo.pl/>

⁹ <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>

¹⁰ https://ekrs.ms.gov.pl/rdf/pd/search_df

¹¹ <https://www.podatki.gov.pl/wyszukiwarki/sprawdzenie-statusu-podmiotu-w-vat/>

Informacje o statusie kontrahenta można również uzyskać, kontaktując się z urzędem skarbowym.

Bardzo pomocny przy weryfikacji kontrahenta, a w konsekwencji w dochowaniu należytej staranności, jest wykaz podmiotów zarejestrowanych jako podatnicy VAT, niezarejestrowanych oraz wykreślonych i przywróconych do rejestru VAT (biała lista)¹².

Warto zwrócić uwagę, że przeszukiwania białej listy można dokonać, dysponując różnymi danymi kontrahenta:

- numerem konta,
- numerem NIP,
- numerem REGON,
- nazwą podmiotu.

Mimo że *Metodyka* dotyczy oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych i nie odnosi się bezpośrednio do transakcji o charakterze międzynarodowym, to wskazania zawarte w tym dokumencie są pomocne także przy ocenie dochowania należytej staranności przez podatników realizujących transakcje transgraniczne, w tym wewnątrzspółnotowe (Minister Finansów, 2022). W przypadku weryfikacji kontrahenta mającego siedzibę w innym kraju UE można sprawdzić jego dane w systemie informatycznym VIES (VAT Information Exchange System) – jest to wyszukiwarka prowadzona przez Komisję Europejską¹³. Uzyskamy w ten sposób informacje, czy dany kontrahent zagraniczny jest zarejestrowany do transakcji wewnątrzspółnotowych, co ma wpływ m.in. na zastosowanie w kraju stawki 0% w związku z wewnątrzspółnotową dostawą towarów. Możliwe jest także zweryfikowanie kontrahenta z UE w Biurze Wymiany Informacji Podatkowych w Koninie. Aby potwierdzić numer identyfikacyjny kontrahenta na potrzeby transakcji wewnątrzspółnotowych, trzeba złożyć wniosek do Biura za pośrednictwem m.in. poczty elektronicznej czy infolinii. Przedsiębiorca może również, działając na podstawie art. 97 ust. 17 ustawy o VAT, złożyć wniosek dotyczący potwierdzenia numeru identyfikacyjnego VAT kontrahenta z UE do naczelnika urzędu skarbowego.

Sprawdzając kontrahentów krajowych, trzeba pamiętać, że biała lista pozwala m.in. na weryfikację numerów rachunków bankowych kontrahenta. Jest to kolejna ważna okoliczność związana z dochowaniem należytej staranności przez przedsiębiorcę, na którą wskazuje *Metodyka*. Dokument zaleca również sprawdzenie osób podających się za reprezentantów czy pełnomocników kontrahenta w pewnych sytuacjach (opisanych w tym dokumencie), np. gdy ta sama osoba reprezentuje kilka przedsiębiorstw. W przypadku spółek handlowych można sprawdzić, kto jest upoważniony do reprezentowania kontrahenta, korzystając z wyszukiwarki

¹² <https://www.podatki.gov.pl/wykaz-podatnikow-vat-wyszukiwarka/>

¹³ https://ec.europa.eu/taxation_customs/vies/#/vat-validation

KRS. W rejestrze KRS znajdziemy m.in. informacje, jakie osoby wchodzi w skład zarządu spółki lub są prokurentami. Jeśli osoba podaje się np. za prezesa firmy, powinno to być ujawnione w rejestrze. Weryfikacja w KRS pozwala na sprawdzenie, czy zarząd jest jedno- czy wieloosobowy – jest to istotna informacja, bowiem gdy zarząd jest wieloosobowy, istnieje prawdopodobieństwo, że osoby te mogą nie być upoważnione do samodzielnego reprezentowania spółki. Dane o zarządzie spółki są również źródłem wiedzy na temat tego, czy w zarządzie są obcokrajowcy, a jeśli tak, to jakiego kraju są obywatelami. Te informacje mogą być przydatne przy ocenie wiarygodności czy rzetelności kontrahenta. W KRS dostępne są także dane dotyczące kapitału zakładowego, którego wysokość w stosunku do wartości transakcji, zgodnie z *Metodyką*, może mieć też znaczenie przy ocenie dochowania przez przedsiębiorcę należytej staranności.

Biorąc pod uwagę, że oszustwa związane z VAT, w szczególności karuzele podatkowe, dotyczą transakcji, których wartość przekracza często kilkaset tysięcy, a nawet kilka milionów złotych, interesującą z perspektywy przedsiębiorcy chcącego wziąć udział w łańcuchu transakcji jest informacja, czy kontrahent składa deklaracje podatkowe i czy nie zalega z podatkami. Taka weryfikacja w zakresie, o którym mowa w art. 293 § 3 Ordynacji podatkowej, jest możliwa poprzez złożenie wniosku do urzędu skarbowego o wydanie zaświadczenia. W zaświadczeniu można uzyskać informacje, czy kontrahent:

- składał deklaracje lub inne dokumenty, do których złożenia był obowiązany,
- zawarł w złożonych deklaracjach lub dokumentach wszystkie czynności, do których wykazania był obowiązany,
- zalega z płatnościami podatków wynikających z deklaracji lub innych dokumentów.

Aby podatnik składający wniosek uzyskał zaświadczenie, musi być stroną transakcji z kontrahentem (Ustawa, 1997, art. 306ia). Wniosek taki może zostać złożony w formie elektronicznej poprzez (Podatki.gov.pl, b.d.):

- przesłanie go jako załącznika do pisma ogólnego w e-Urzędzie Skarbowym,
- przesłanie go za pośrednictwem ePUAP.

Analizując tematykę wykorzystania informacji dostępnych online w aspekcie dochowania należytej staranności, warto wskazać strony internetowe zawierające informacje przydatne przedsiębiorcom chcącym zweryfikować kontrahentów. Przykładem takich stron internetowych mogą być:

- strona Ministerstwa Rozwoju i Technologii¹⁴ będąca serwisem informacyjno-usługowym dla przedsiębiorcy, zatytułowana *Jak sprawdzić kontrahenta – weryfikacja wiarygodności partnera biznesowego*; opis znajdujący się na stronie

¹⁴ <https://www.biznes.gov.pl/pl/portal/0093>

wskazuje, że współpraca z nowym kontrahentem może być ryzykowna, a informacje na niej zawarte odpowiadzą na pytanie, jak zmniejszyć to ryzyko, gdzie szukać bezpłatnych danych o innych firmach oraz w jakich sytuacjach warto ponieść koszty za uzyskanie dodatkowych informacji,

- strona Podatki.gov.pl¹⁵, na której można znaleźć linki do wyszukiwarek przydatnych przy weryfikacji kontrahentów.

W *Metodyce* wskazano, że w przypadku transakcji gospodarczych wymagających posiadania koncesji, należy sprawdzić, czy kontrahent posiada koncesję i czy jest ona aktualna (jest to jedno z kryteriów formalnych). Przedsiębiorca może prosić kontrahenta o udostępnienie wymaganych koncesji i zezwoleń dotyczących towarów będących przedmiotem planowanych transakcji, ale może także samodzielnie zweryfikować, czy koncesja została danej firmie udzielona i czy jest nadal ważna. W przypadku np. paliw ciekłych przedsiębiorca może skorzystać z wyszukiwarek dostępnych online na stronie internetowej Urzędu Regulacji Energetyki¹⁶ i sprawdzić, czy koncesja została wydana lub czy wygasła. W przypadku transakcji, których przedmiotem byłyby odpady, sprawdzenia kontrahenta można dokonać, korzystając z bazy danych o produktach i opakowaniach oraz o gospodarce odpadami i znajdującego się tam rejestru podmiotów¹⁷.

Przedsiębiorcy do weryfikacji kontrahentów mogą wykorzystać bazy danych i katalogi firm, takie jak np.:

- Business Finder¹⁸,
- Business Navigator¹⁹,
- Panorama Firm²⁰,
- Polskie Książki Telefoniczne²¹,
- Kompas²².

Znając adresy miejsc prowadzenia działalności czy siedziby firm, możliwe jest sprawdzenie, gdzie one się znajdują i czy np. są to miejsca, w których, z uwagi na lokalizację, dany rodzaj działalności może być faktycznie prowadzony. Weryfikację można spróbować przeprowadzić bez udawania się pod te adresy. Od kilku lat popularnością cieszy się serwis internetowy Google Maps²³, w którym można sprawdzić adresy i nieruchomości znajdujące się pod danym adresem. Ograniczenia

¹⁵ <https://www.podatki.gov.pl/wyszukiwarki/>

¹⁶ <https://rejstry.ure.gov.pl/>

¹⁷ <https://rejestr-bdo.mos.gov.pl/Registry/Index>

¹⁸ <https://www.biznesfinder.pl/>

¹⁹ <http://www.baza-firm.com.pl/>

²⁰ <http://www.pf.pl/>

²¹ <http://www.pkt.pl/>

²² <https://pl.kompass.com/>

²³ <https://www.google.com/maps/>

wprowadzone w związku z pandemią COVID-19 spowodowały, że skorzystanie z możliwości weryfikacji adresów oferowanych przez serwis internetowy jest nie tylko łatwe, ale również bezpieczne (nie ma ryzyka zarażenia się podczas podróży w celu sprawdzenia adresu siedziby czy miejsca prowadzenia działalności gospodarczej). Do zobaczenia, co znajduje się pod danym adresem, przydatna jest funkcja Google Street View, pozwalająca na wirtualne oglądanie danej lokalizacji i zdjęć budynków. Może to mieć znaczenie w przypadku, gdy kontrahent twierdzi, że posiada pod danym adresem placę, magazyny lub hale produkcyjne, a ze zdjęć wynika, że pod danym adresem znajduje się np. budynek mieszkalny. Oczywiście informacje pozyskane w ten sposób mogą być nieaktualne choćby ze względu na opóźnienia w aktualizacji zdjęć. Sprawdzenie, co znajduje się pod adresem wskazanym przez kontrahenta, może mieć wpływ na ocenę dochowania przez przedsiębiorcę należytej staranności.

W *Metodyce* zwraca się uwagę na transakcje, w których cena oferowanego przez kontrahenta towaru znacząco odbiega od ceny rynkowej bez ekonomicznego uzasadnienia. Zalecana jest weryfikacja przez przedsiębiorcę cen towarów będących przedmiotem transakcji gospodarczych. Informacje dotyczące ceny rynkowej towaru można uzyskać, korzystając z narzędzi informatycznych dostępnych online. Przydatnym źródłem informacji o aktualnych cenach rynkowych są m.in. strony internetowe importerów i producentów. Dostępne online są strony internetowe giełd towarowych, gdzie można znaleźć ceny różnych towarów. Przykładem strony internetowej, zawierającej m.in. ceny produktów rolnych, jest portal internetowy Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie²⁴. Ceny surowców można znaleźć np. na stronie internetowej Bankier.pl²⁵. Podobne informacje można uzyskać również, kontaktując się np. za pośrednictwem e-maila z producentami towaru lub importerami, którzy przesyłając oferty handlowe, podają ceny oferowanych towarów. Tego typu informacje pozwolą przedsiębiorcy dokonać oceny, czy cena proponowana przez kontrahenta jest ceną rynkową, a w konsekwencji czy powinna wzbudzić jego wątpliwości co do rzetelności transakcji i spowodować dalszą weryfikację kontrahenta lub warunków transakcji.

Kolejną okolicznością wskazaną w *Metodyce*, która winna skłonić przedsiębiorcę do weryfikacji transakcji pod kątem ewentualnego uczestnictwa w oszustwie, jest brak strony internetowej kontrahenta i jego nieobecność w mediach społecznościowych. Przedsiębiorca zamierzając dokonać transakcji o dużej wartości, powinien sprawdzić, czy kontrahent ma stronę internetową lub jest obecny w mediach społecznościowych. Może wykorzystać do tego celu wyszukiwarki internetowe, takie jak Google, Bing czy Yahoo. Weryfikacji obecności kontrahenta w mediach społecznościowych można dokonać, korzystając z serwisów społecznościowych, takich jak Facebook, Twitter czy Instagram. Sprawdzenie takich

²⁴ <https://ekonomika.kpodr.pl/2021/03/19/raporty/>

²⁵ <https://www.bankier.pl/surowce/notowania>

informacji może mieć znaczenie dla oceny przez organy podatkowe dochowania należytej staranności.

Jeśli kontrahent ma stronę internetową, istnieje możliwość weryfikacji jego domeny przy użyciu odpowiednich serwisów internetowych, np. darmowego narzędzia WHOIS²⁶. Po wpisaniu nazwy strony pojawią się informacje:

- o stanie domeny (czy jest aktywna),
- o dacie końcowej okresu rozliczeniowego (kiedy wygaśnie),
- o dacie jej utworzenia,
- o nazwie serwerów obsługujących daną domenę,
- o firmie, w której została zarejestrowana,
- kto jest właścicielem domeny.

W przypadku domen .eu trzeba użyć wyszukiwarki na portalu Eurid.eu²⁷, czyli European Registry for Internet Domains. Przydatne może okazać się również sprawdzenie daty pojawienia się na stronie internetowej oferty handlowej. Można tego dokonać, korzystając z narzędzia udostępnionego na portalu Archive.org²⁸, pozwalającego prześledzić (na przestrzeni lat) zmiany, jakie nastąpiły na stronie WWW.

Informacje, które można uzyskać, weryfikując stronę internetową kontrahenta, dotyczące np. daty uruchomienia strony czy lokalizacji serwera, na którym znajduje się domena, mogą być wykorzystane do sprawdzenia wiarygodności kontrahenta. Przykładowo kontrahent przedstawia się jako podmiot renomowany, funkcjonujący od lat na rynku, podczas gdy jego strona internetowa została założona kilka dni przed nawiązaniem kontaktów handlowych, na serwerze znajdującym się za granicą, w państwie będącym rajem podatkowym. Tego typu informacje powinny skłonić przedsiębiorstwo do dokonania oceny rzetelności kontrahenta.

Warto podkreślić, że wiele czynności, które może wykonać przedsiębiorca, a które mogą mieć znaczenie przy ocenie dochowania należytej staranności, opisanych w tym rozdziale nie wymaga uiszczenia żadnych opłat z tytułu dostępu do informacji. Na przykład bezpłatny dostęp jest do KRS, CEIDG, REGON czy wyszukiwarek internetowych lub narzędzia WHOIS. Istnieje wiele innych, nieopisanych w rozdziale, źródeł informacji przydatnych do weryfikacji kontrahenta lub transakcji. Przedsiębiorca może np. sprawdzić kondycję finansową kontrahenta w biurach informacji gospodarczej (BIG), takich jak: Biuro Informacji Gospodarczej InfoMonitor (BIG InfoMonitor) czy Krajowy Rejestr Długów Biuro Informacji Gospodarczej SA. Te usługi weryfikacji kontrahenta są płatne, przy czym cena uzależniona jest od ich zakresu. Niektóre z firm (np. Intelligent Risk Monitoring, SkyMinder, K-scanner) proponują autorskie narzędzia informatyczne do automatycznej weryfikacji kontrahentów i partnerów biznesowych.

²⁶ <https://www.dns.pl/> lub <https://who.is/>

²⁷ <https://eurid.eu/pl>

²⁸ <https://archive.org/web/>

Ze względu na to, że *Metodyka* dotyczy transakcji krajowych, w rozdziale w niewielkim stopniu odniesiono się do narzędzi umożliwiających sprawdzenie kontrahentów zagranicznych. Temat ten, również z uwagi na jego obszerność, powinien być przedmiotem odrębnej publikacji.

Wnioski

Wykazano, że dochowanie należytej staranności przez przedsiębiorcę ma duże znaczenie dla zachowania prawa do odliczenia naliczonego VAT. Uczestnictwo w obrocie gospodarczym podmiotów nastawionych na popełnianie oszustw podatkowych powoduje, że dochowanie należytej staranności może stanowić dla przedsiębiorców ogromne wyzwanie. Ministerstwo Finansów i Krajowa Administracja Skarbowa we współpracy ze stroną społeczną wypracowały wskazówki pomocne w ocenie dochowania należytej staranności w VAT przez przedsiębiorców – *Metodykę*.

Pandemia i zagrożenia z nią związane przyspieszyły trwający już od wielu lat proces cyfryzacji życia społecznego i gospodarczego. Transformacja cyfrowa spowodowała pojawienie się nowych narzędzi cyfrowych oraz upowszechnienie dostępu do internetu. Efektywne wykorzystanie nowych możliwości związanych z cyfryzacją stało się ważne również dla przedsiębiorców, m.in. ze względu na możliwość weryfikacji okoliczności wymienionych w *Metodyce* związanych z kontrahentem (kryteria formalne) i transakcjami gospodarczymi (kryteria transakcyjne).

W rozdziale dokonano przeglądu wybranych baz danych i wyszukiwarek dostępnych online, za pomocą których przedsiębiorcy mogą zweryfikować kontrahenta i okoliczności transakcji. Wskazano, jakie informacje ważne dla oceny, czy została dochowana należyta staranność, przedsiębiorca może uzyskać online. Narzędzia internetowe przyporządkowano, z uwagi na dostępne dane, do kryteriów formalnych i transakcyjnych opisanych w *Metodyce*. Pozwoliło to stwierdzić, że narzędzia te w większym stopniu są przydatne do weryfikacji kryteriów formalnych niż transakcyjnych. Ma to związek z dużo większą liczbą kryteriów transakcyjnych niż formalnych, a także z zakresem okoliczności dotyczących transakcji, które powinny wzbudzić wątpliwości przedsiębiorcy. Sprawdzenie niektórych kryteriów transakcyjnych wymaga analizy nieograniczającej się wyłącznie do danych dostępnych online. Przykładem może być propozycja kontrahenta zawarcia transakcji bez ryzyka gospodarczego.

Analiza treści *Metodyki* oraz wybranych narzędzi cyfrowych dostępnych online pozwala postawić i obronić tezę, że dochowanie należytej staranności nawet w sytuacjach ekstremalnych dla gospodarki, takich jak pandemia, jest możliwe m.in. dzięki wykorzystaniu narzędzi informatycznych i baz danych. Mimo że nie wszystkie okoliczności wymienione w *Metodyce* można zweryfikować przy

wykorzystaniu narzędzi cyfrowych, to przydatność tych narzędzi do sprawdzenia kontrahenta i transakcji, a w konsekwencji do dochowania należytej staranności, jest bardzo duża.

Bibliografia

- Cisek, S. (2020, 22 lipca). *Wywiad biznesowy / biały wywiad / OSINT / wywiad jawnoźródłowy*. <http://sabinacisek.blogspot.com/2015/12/ciecierski-marek-2009.html>
- European Commission. (2018). *The concept of Tax Gaps Report III: MTIC Fraud Gap estimation methodologies*. <https://tinyurl.com/2p8k6je4>
- Komisja Europejska. (2012, 6 grudnia). *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Plan działania zakładający poprawę skuteczności walki z oszustwami podatkowymi i uchylaniem się od opodatkowania*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0722&from=PL>
- Komitet Podatkowy Pracodawców RP. (2014, 3 lipca). *Konsultacje aktów prawnych. Projekt Ministerstwa Finansów pn. List ostrzegawczy*. <http://komitetpodatkowy.pl/pages/konsultacje-aktow-prawnych/projekt-list-ostrzegawczy>
- Kulesza, J. (2017, 6 kwietnia). *Interpelacja nr 11813 w sprawie przesłanki należytej staranności w odniesieniu do podatku VAT*. <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=09FD2CC4&view=5>
- Liedel, K. i Serafin, T. (2011). *Otwarte źródła informacji w działalności wywiadowczej*. Difin.
- Malinowski, M. (2017, 18 września). „Znikający podatek” to zagrożenie dla uczciwych przedsiębiorców. <https://www.prawo.pl/podatki/znikajacy-podatek-to-zagrozenie-dla-uczciwych-przedsiębiorców,25684.html>
- Mazur, J. (2014, 21 czerwca). *List ostrzegawczy pomoże przedsiębiorcom uniknąć oszustów podatkowych*. <https://www.prawo.pl/podatki/list-ostrzegawczy-pomoze-przedsiębiorcom-uniknac-oszustow-podatkowych,14951.html>
- MF (Ministerstwo Finansów). (2014a, 25 sierpnia). *List ostrzegawczy do przedsiębiorców*. <https://tinyurl.com/bup48a7n>
- MF. (2014b, 13 listopada). *List do podatników VAT ws. zagrożenia oszustwami w obrocie paliwami*. <https://tinyurl.com/28j3mm5k>
- MF. (2016, 9 maja). *List ostrzegawczy ws. wyłudzenia VAT w obrocie olejem rzepakowym*. <https://tinyurl.com/2cm263zf>
- MF. (2018a, 25 kwietnia). *Metodyka dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych (prezentacja)*. https://mf-arch2.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=18060c16-d68b-4f66-a4e7-e63e3a730030&groupId=764034
- MF. (2018b). *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*. <https://www.podatki.gov.pl/media/4522/metodyka.pdf>
- MF. (2021). *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*. <https://tinyurl.com/t59r6hra>

- Mielniczuk-Stelmach, M. (2017). Oszustwa karuzelowe w podatku VAT w kontekście działań kontroli skarbowej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 488, 126–135. <https://doi.org/10.15611/pn.2017.488.11>
- Minister Finansów. (2019, 15 lutego). *Zawiadomienie o sposobie załatwienia petycji (PT8.056.2.2018)*. <https://www.gov.pl/attachment/437eaddc-34eb-4eb1-9291-4e5d77466a40>
- Minister Finansów. (2022). *Pismo Ministra Finansów do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 listopada 2022 r., nr PT6.054.1.2022. Odpowiedź na interpelację nr 36820 w sprawie dochowania należytej staranności w transakcjach wewnątrzwspółnotowych*. <http://orka2.sejm.gov.pl/INT9.nsf/klucz/ATTCL2JJZ/%24FILE/i36820-o1.pdf>
- Minister Rozwoju i Finansów. (2017). *Pismo Ministra Rozwoju i Finansów do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2017 r., nr PT1.054.21.2017. ALX.256. Odpowiedź na interpelację nr 11813 w sprawie przesłanki należytej staranności w odniesieniu do podatku VAT*. <https://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATT625957B9/%24FILE/i11813-o1.pdf>
- Mroziewicz, K. (2007). *Czas pluskiew*. Wydawnictwo „Wolosański”.
- Podatki.gov.pl. (b.d.). *Zaświadczenie o sytuacji podatkowej innego przedsiębiorcy*. Pobrane 27 lutego 2023 z <https://www.podatki.gov.pl/zaswiadczenia/o-sytuacji-podatkowej-innego-przedsiębiorcy/>
- Radziszewski, G. (b.d.). *Przeciwdziałaj szpiegostwu konkurencji i bądź o krok przed nią!* Pobrane 3 lutego 2023 z <https://businessinsider.com.pl/biznes/przeciwdziałaj-szpiegostwu-konkurencji-i-badz-o-krok-przed-nia/r5114w6>
- Rezolucja. (2019). Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 26 marca 2019 r. w sprawie przestępstw finansowych, uchylania się od opodatkowania i unikania opodatkowania (2018/2121(INI)) (Dz. Urz. UE C 108/02 z 26.03.2021). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0240&from=EN>
- Trzeciakowska, J. (2019). OSINT jako narzędzie zarządzania strategicznego. W: *Raport Fundacji Instytut Bezpieczeństwa i Strategii. Wyzwania dla bezpieczeństwa współczesnej Polski* (s. 53–60). Instytut Bezpieczeństwa i Strategii. <http://fundacjaibis.pl/wp-content/uploads/2019/10/RAPORT-Wyzwania-dla-bezpiecze%C5%84stwa-wsp%C3%B3%C5%82czesnej-Polski-FIBiS.pdf>
- Ustawa. (1997). Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 2651 ze zm.).
- Ustawa. (2004). Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1570 ze zm.).
- Ustawa. (2018). Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 221 ze zm.).
- Wyrok NSA. (2022). Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 maja 2022 r., sygn. akt I FSK 365/19. <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/0D10E9E76F>
- Wyrok TSUE. (2006a). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 12 stycznia 2006 r. w sprawach połączonych C-354/03, C-355/03 i C-484/03. EU:C:2006:16.
- Wyrok TSUE. (2006b). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawach połączonych C-439/04 i C-440/04. EU:C:2006:446.
- Wyrok TSUE. (2007). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 27 września 2007 r. w sprawie C-409/04. EU:C:2007:548.

- Wyrok TSUE. (2012). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 października 2012 r. w sprawach połączonych C-80/11 i C-142/11. EU:C:2012:373.
- Wyrok TSUE. (2014). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 18 grudnia 2014 r. w sprawie C-131/13. EU:C:2014:2455.
- Wyrok TSUE. (2015). Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 22 października 2015 r. w sprawie C-277/14. EU:C:2015:719.
- Zarządzenie. (2017). Zarządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 20 czerwca 2017 r. w sprawie konsultacji podatkowych (Dz. Urz. MRiF z 2017 r., poz. 122). <https://tinyurl.com/57ttw5zf>